

Věk a trestná činnost z pohledu vývojové kriminologie

PhDr. Marcela MOULISOVÁ, Ph.D., Policejní akademie ČR, Praha

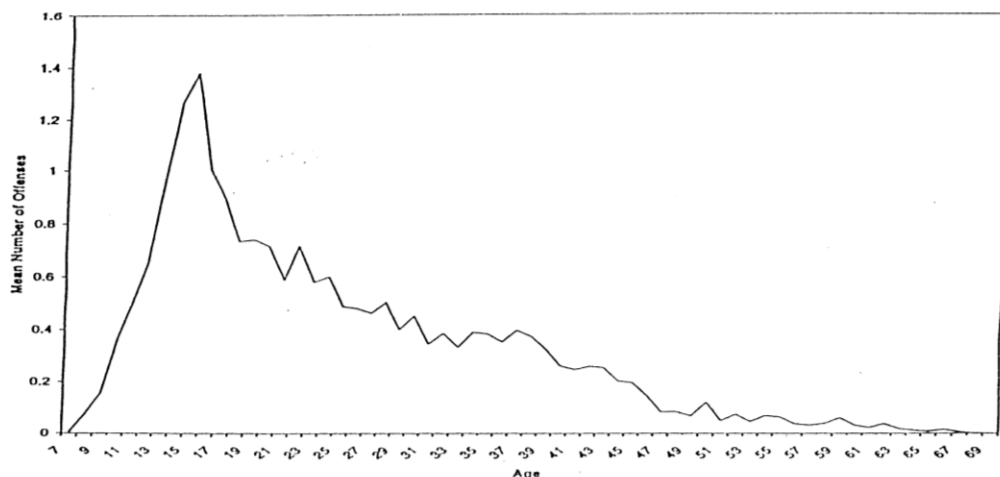
Významná část kriminologie se tradičně zabývá hledáním příčin kriminálního chování jedince. Pouhá orientace na příčiny, resp. rizikové faktory, však také v důsledku znamená, že je implicitně opomíjeno vývojové hledisko, tedy to, jak se vyvíjí trestná činnost jedince v průběhu jeho života. Vývojová kriminologie se ovšem o tuto záležitost zajímá. Poněvadž se kriminologie v zásadě nezaobírá jednotlivými případy kriminálního jednání nebo jeho vysvětlením, ale jejich zevšeobecněním, tedy i vývojová kriminologie se v první řadě zaměřila na sledování vývoje celkové trestné činnosti ve vztahu k věku pachatelů, ale přirozeně se také začala zabývat i navazujícími souvislostmi. Jde o otázky míry, závažnosti a specializace páčání, o kriminální dráhy pachatelství, o vysvětlení jejich počátku, přetrvávání a ústupu od něj apod.

Sleduje-li se oficiálně registrovaná celková trestná činnost podle věku pachatelů, opakovaně se ukazuje stejný trend. S postupujícím věkem pachatelů od dětství do dospělosti frekvence jejich trestné činnosti, popřípadě i počet pachatelů, nejprve prudce narůstá. Vrcholu se dosahuje zhruba na začátku dospělosti, což znamená, že nejvíce trestné činnosti je zaznamenáno v tomto věkovém období. Poté však, tak jak postupuje věk pachatelů, dochází postupně a celkem plynule ke snižování četnosti páčání, takže ve věku seniorském je pachatelů již málo. Tuto skutečnost vyjadřuje tzv. **věková křivka kriminality** (age-crime curve), tj. křivka souvislosti páčání trestné činnosti s věkem, která má, pokud jde o celkovou registrovanou kriminalitu, typický tvar¹: po strmém vzestupu k vrcholu (někdy kolem počátku dospělosti) nastává její pozvolné skosení. Tyto změny frekvence páčání v souvislosti s věkem zjistil již Quetelet v r. 1831. Tento charakteristický tvar křivky nacházíme v různých zemích, v různých dobách a bez ohledu na rasový a minoritní status. Je to, jak uvádí Leung (1994), jedna z nejlépe potvrzených a nápadných empirických pravidelností v sociálních vědách. Tvar typičnosti křivky dokumentují následující grafy č. 1–6. Jak je z nich patrné, platí nejen pro celkovou kriminalitu, ale zřejmě i pro nejčastější druh trestné činnosti – krádež a dokonce by mohla i platit

¹ Takový tvar však nemusí být typický pro různé druhy trestné činnosti nebo pro jednotlivé pachatele nebo skupiny pachatelů.

(pouze s mírným věkovým posunem) pro recidivující pachatele opětovně stíhané za krádež (jak ukazují naše data za ČR - viz graf č. 6).

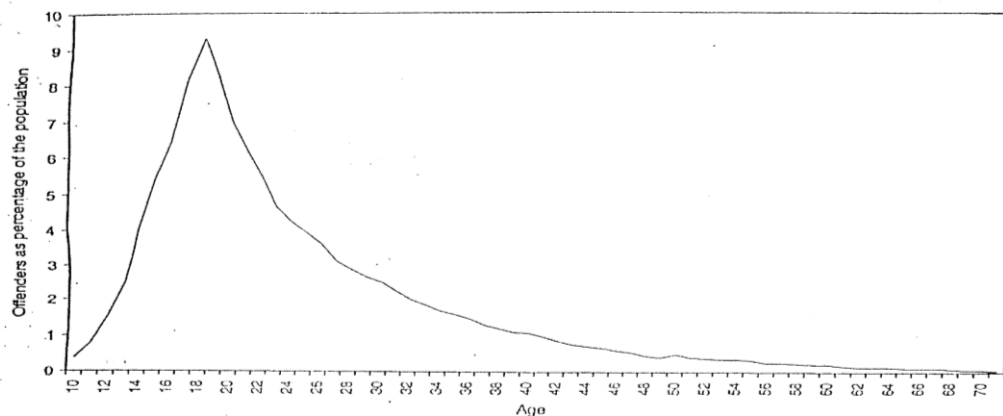
Graf č. 1 – Průměrný počet přestupků /trestných činů/ z hlediska věku

Data vzorku mužů původně zkoumaných manžely Glueckovými.

Zdroj: SAMPSON, R. J. - LAUB, J. H.: Life-course desisters? Trajectories of crime among delinquent boys followed to age 70. *Criminology*, 2003, 41, 3, 555-592.

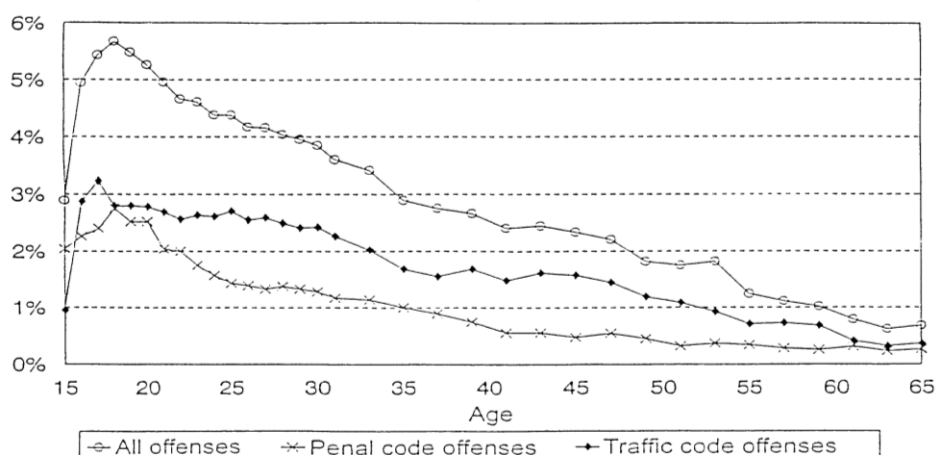
Graf č. 2 – Procento pachatelů-mužů podle věku.

Údaje Ministerstva vnitra Velké Británie za rok 1997.

Zdroj: HANSEN, K.: Education and the crime-age profile. *British Journal of Criminology*, 2003, 43, 141-168.

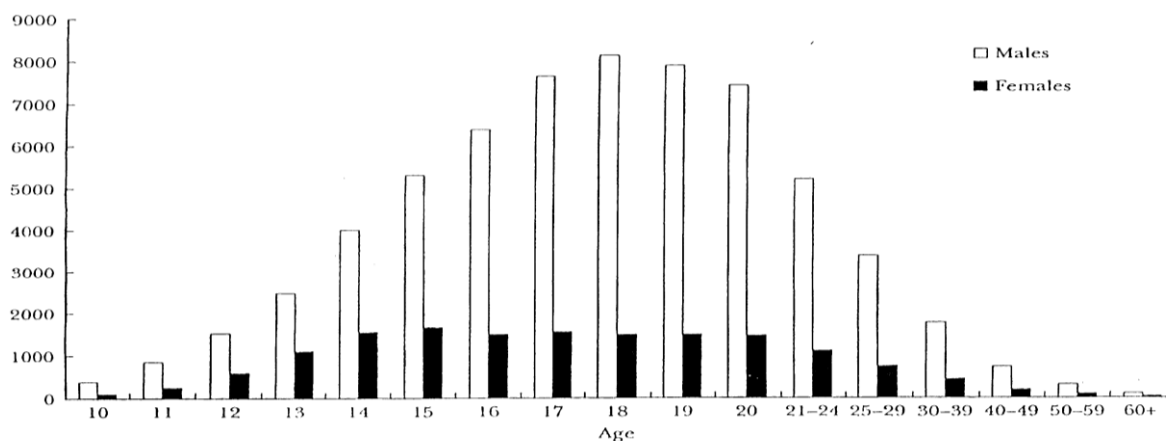
Graf č. 3 – Procento pachatelů podle věku

Dánská studie, údaje za rok 1990. Rozlišeno podle druhu přestupků: všechny dohromady; jen potrestané; jen dopravní. Pro graf byl od věku 20 let počítán průměr z každých tří následujících let věku.

Zdroj: KYVSGAARD, B.: *The Criminal Career. The Danish Longitudinal Study*. Cambridge : Cambridge University Press, 2003.

Graf č. 4 – Stíhané osoby podle věku a pohlaví na 100 000 obyvatel

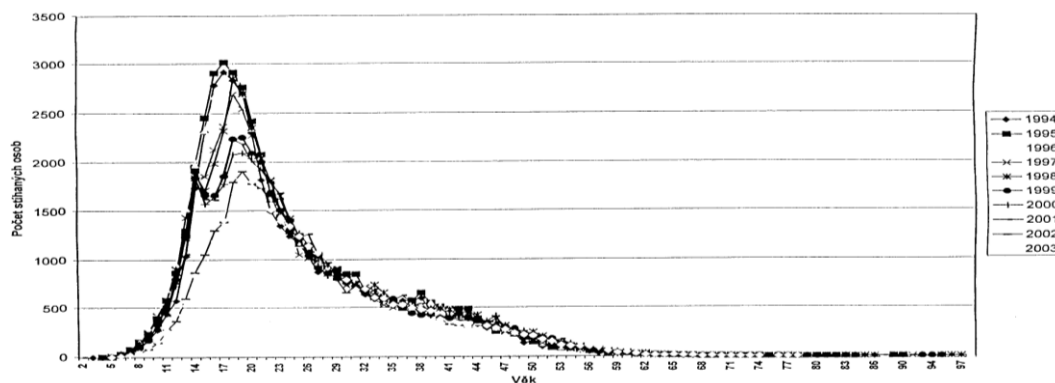

Typičnost pozvolného skosení křivky trestné činnosti s věkem je zkreslena tím, že po 20. roce věku jsou data uváděna pro delší věková rozmezí.

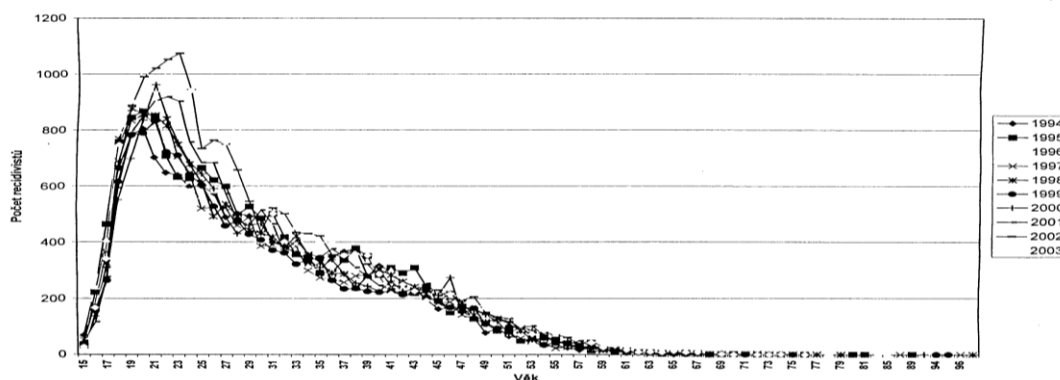
Kriminální statistiky pro Anglii a Wales, 1999.

Zdroj: COID, J. W.: Formulating strategies for the primary prevention of adult antisocial behaviour: „high risk“ or „population“ strategies? In FARRINGTON, D. P. – COID, J. W. (eds.): *Early Prevention of Adult Antisocial Behaviour*. Cambridge: Cambridge University Press, 2003.

Graf č. 5 – Křivky počtu osob stíhaných v ČR pro krádež podle věku; období 1994-2003

Graf č. 6 – Křivky počtu recidivujících osob stíhaných v ČR pro krádež podle věku; období 1994-2003

Oba grafy zpracoval v roce 2004 JUDr. J. Kulíšek z odboru systémového řízení a informatiky Policejního prezidia. Jsou uvedeny v příloze bakalářské práce P. Kůstky „Kriminalita z hlediska věku pachatele“, která byla obhájena na PA ČR v r. 2005. Vedoucí práce M. Moulisová.

Pohled na trestnou činnost z hlediska věku pachatelů zřetelně ukazuje to, co je sice známo, ale co možná není tak plně reflektováno ve svých důsledcích. Především je zřejmé, že **období mládí je bezesporu kritické období** pro rozvoj sociálně patologických způsobů chování včetně páchaní trestné činnosti. Zde také často bývá počátek budoucí dráhy pachatele. Z toho vyplývá *mimořádná důležitost jak správného vedení a výchovy dítěte od raného věku, tak uplatňování těch nejvhodnějších způsobů reakce na jeho případné nežádoucí chování*. Ani toto ovšem nemůže zaručit dobrý výsledek, je-li narušena osobnost jedince. Nicméně je to cesta nezbytná, s potenci a relativně schůdná.

Křivka souvislosti trestné činnosti s věkem dále ukazuje, že **postupující věk** zřejmě **nese potenciál zábrany** dalšího pokračování v páchání trestné činnosti. Záleží pak na tom, jak tento potenciál stárnutí co nejlépe využít a uplatnit ve směru ovlivňování chování jedince, který v mládí začal s kriminálními projevy. Nejprve je však nutné porozumět, co za tímto úbytkem páchání vlastně stojí. Pro to existují v zásadě dvě odlišná vysvětlení.

Nejznámějšími představiteli jednoho druhu vysvětlení jsou Gottfredson a Hirschi (1990). Ti neberou v úvahu žádné sociologické výklady a tvrdí, že je to jednoduše věk samotný a zrání s ním spojené, které utlumuje kriminální projev jedince. Pokles zločinnosti s věkem tudíž nastává v důsledku úbytku častosti přestupků u aktivních pachatelů, nikoli v důsledku úbytku pachatelů. Osoby páchající trestnou činnost jsou - podle Gottfredsona a Hirschiho - v podstatě trvale „vybaveny“ sklonem k jejímu páchání. Tento „**kriminální sklon**“ (criminal propensity) je relativně stabilní v průběhu života a je patrný již ve věku 4–5 let. Může mít u každého jinou sílu, takže, také následkem různých okolností a náhod, se projevuje různými druhy a množstvím kriminálního chování.

Autoři tvrdí, že výskyt kriminálního sklonu u jedince je produktem malé sebe-kontroly, která vyúsťuje v kriminální chování především tehdy, jsou-li přítomny příležitosti k takovému chování. Uvádějí také, že sice pro všechny ty, které lze zahrnout pod křivku souvislosti trestné činnosti s věkem, platí, že mají největší kriminální angažovanost ve věku mládí, avšak ti s nejslabším kriminálním sklonem budou i v tomto období mít nejmenší míru trestné činnosti ve srovnání s těmi, kteří mají nejsilnější sklon; ti budou mít v tomto období také největší míru angažovanosti v kriminálním chování.

Podle Volda, Bernarda a Snipese (1998) podali asi nejsilnější důkaz pro existenci kriminálního sklonu Rowe, Osgood a Nicewander (1990). Ti pracovali s modelem latentního rysu, který sice není přímo pozorovatelný, ale může být odvozen prostřednictvím různých výzkumných postupů. Autoři se rozhodli to testovat tak, že vyslovili určité předpoklady o latentním rysu „kriminální sklon“ a pak použili tyto

předpoklady pro předpověď toho, jak bude kriminální aktivita rozložena mezi pachateli, kdyby takový rys skutečně existoval. Poté porovnali tyto predikce se skutečným rozložením přestupků² osob ve čtyřech různých městech. Z pozice stanoviska, které předpokládá kriminální sklon, by takový rys měl odpovídat za rozdíly, jak pokud jde o pravděpodobnost účasti jedince v kriminálním chování, tak pokud jde o frekvenci této účasti, poněvadž obě (účast i častost) by měly pocházet ze stejného zdroje. Aplikováním jejich modelů na čtyři různé soubory dat sledujících individuální chování Rowe et al. shledali solidní podporu pro zastávání pozice sklonu.

Vzhledem k prokazatelnému úbytku trestné činnosti s věkem není třeba, podle Gottfredsona a Hirschiho, provádět longitudinální výzkumy a stačí výzkumy průřezové (cross-sectional research), které porovnávají různé jedince ve stejném čase a které jsou lacinější a zabírají méně času než longitudinální výzkumy.

Druhé vysvětlení úbytku trestné činnosti s věkem pracuje s pojmem **kriminální dráha** (criminal career). Kriminologové, kteří zastávají tuto pozici (např. Farrington, West, 1990; Moffitt, 1993; Land, Nagin, 1996 a další), vycházejí z poznatků o tom, že pro různé osoby byla charakteristická různě dlouhá angažovanost v trestné činnosti. Některé osoby ukončily svou trestnou činnost již v období mládí, jiné v ní pokračovaly po různě dlouhou dobu. Tito kriminologové tvrdí, že tato rozdílnost má souvislost s působením rozličných faktorů, které se v různých obdobích životní dráhy vyskytují a působí na chování. Nahlíženo z hlediska průběhu kriminální dráhy může pak být zřejmé, že jeden okruh faktorů povede ke spuštění kriminální aktivity, jiné faktory budou podporovat její pokračování a ještě jiné mohou být odpovědné za upuštění od ní. Rovněž intenzita, specializace a závažnost trestné činnosti pachatelů je dávana do souvislosti s působením odlišných faktorů.

Při zastávání pozice kriminální dráhy se mohou dobře uplatnit některé kriminologické teorie. Například Tittle (1988) uvádí, že teorie sociální kontroly (social control theory) může vysvětlit, proč v adolescenci narůstá sociálně patologické (kriminální) chování, které u mnohých osob, jak stárnou, přestává. Právě redukováním vazby na

² Pojem přestupek je v textu často používán nikoli ve smyslu právním, ale kriminologickém, tedy v tom nejširším významu, který subsumuje jak delikventní chování (včetně sociálně problémového, typického pro toto období), tak kriminální činnost.

rodiče, ke kterému v adolescenci normálně dochází, se může otevřít prostor pro vazbu na vrstevníky, kteří nemusejí mít konvenční hodnoty. Později však u již dospělých osob obvykle nastává jiný druh vazeb, a to často na osoby a instituce s konvenčním zaměřením. Avšak ti, kteří si jako dítě nevytvořili sociální vazby nebo nevytvořili správné vazby na blízké (a implicitě konvenční) osoby, mohou být neschopni si v dospělosti, po fázi delikventní kariéry, vytvořit nová pouta vázanosti („rebond“), takže se pak stávají chronickými pachateli.

Rovněž teorie nálepky (labeling theory) může podle Tittla (1988) vysvětlit jak upuštění od delikventní dráhy v dospělosti, tak její pokračování. Teorie nálepky totiž odkazuje na dynamické procesy v průběhu života. Jednání jedince se běžně setkává s neformálními i formálními reakcemi referenčních skupin (vrstevníků, společnosti apod.), což následně ovlivňuje jeho budoucí chování. A proto ti, kteří – ač v mládí spáchali přestupky (včetně kriminální aktivity) – nebyli chyceni, a tudíž si vnějšně uchovali nekriminální identitu, mohou skutečně posléze v dospělosti upustit od páčání trestné činnosti, protože jim to nekriminální identita ulehčuje. Avšak ti, kteří byli chyceni, sankcionováni a označeni jako „kriminální“, mohou naopak snadněji přejít od primární k sekundární deviaci a stát se tak chronickými pachateli.

Obě teorie předestírají plausibilní vysvětlení průběhu kriminální dráhy jedince podle jeho věku; existují jistě i další vysvětlení. Například Sampson a Laub (1993) přišli s teorií neformální sociální kontroly (informal social control theory). Tu vypracovali na základě sekundární analýzy dat ze známého výzkumu manželů Glueckových a vlastního následného sledování osob původního výzkumu. Jejich teorie sleduje tři komponenty, které se vztahují k fázím života jedince. První část se zaměřuje na vysvětlení juvenilní delikvence; druhá se zabývá změnami chování, ke kterým dochází, jak se juvenilové stávají dospělými (behavioral transitions undergone), třetí vysvětluje kriminální chování dospělého.

Juvenilní delikvenci, podle Sampsona a Lauba (1993), nejlépe vysvětluje rodinný kontext jedince a poté působení školy, vrstevníků, sourozenců. Nejdůležitějšími faktory rodinného kontextu, které ovlivňují delikvenci, jsou: nárazová a tvrdá disciplína rodičů; nedostatečný dohled matky nad dítětem; odmítání dítěte rodiči a emocionální odmítání rodičů dítětem. Tyto rizikové faktory rodiny mohou být dále ovlivňová-

ny strukturálními charakteristikami, takovými jako přelidněná domácnost (crowded household), tedy domácnost, kde žije na malém prostoru přespříliš osob; nízký sociálně ekonomický status rodiny; velká rezidenční mobilita (high residential mobility), tedy rodina se často stěhuje; kriminalita rodičů; rozvrat rodiny; velká rodina (v níž žije mnoho osob); rodina, jejíž členové se narodili v cizině (foreign-born status) a zaměstnaná matka. Účinek těchto strukturálních proměnných na delikvenci je ale nepřímý, prostřednictvím jejich dopadu na faktory bezprostředně působící.

Pokud jde o stabilitu a změnu životní dráhy, snaží se autoři především porozumět zřejmému paradoxu, že sice nejlepší prediktor kriminálního chování dospělého je antisociální chování v dětství a juvenilní delikvence, ale přitom většina delikventů se v dospělosti pachateli nestává. Sampson a Laub mají za to, že stabilita nežádoucího chování v období od adolescence do dospělosti je výsledkem kumulativní a interakční kontinuity, jak delikvence „zavírá dveře“ redukováním příležitostí pro pozitivní změny života. Tvrdí též, že delikvence v dětství redukuje pravděpodobnost pozitivních sociálních pout v dospělosti, což postupně vede ke vzrůstu potenciálu pro dospělé kriminální chování. Tato kontinuita je, dle nich, nezávislá na sociální třídě, prostředí odkud jedinec pochází (background) a na faktorech rodiny a školy. Navzdory důkazu stability chování autoři však také tvrdí, že změna v zaměření životní dráhy je běžná (common), že juvenilní delikventi se ne často stávají dospělými pachateli a že chování dospělého se může rovněž změnit.

Co se týče dospělého, je podle Sampsona a Lauba (1993) kvalita a síla sociálních vazeb (ties) tím nejsilnějším ovlivňujícím činitelem působícím na to, zda se jedinec bude angažovat v kriminálním chování. Vazby (attachments) na manžela/druha (spouse), stabilita zaměstnání a zaujetí pro něj (job stability and commitment), opora v zaměstnavateli (dependence on an employer) a další takové faktory³ budou redukovat pravděpodobnost kriminálního chování. Jsou to tedy na vztazích postavená sociální pouta (social bonds) či sociální kapitál (social capital), které mohou být nahlíženy jako důležitá sociální investice do konvenčního způsobu života. Dokonce i když juvenilní delikvence negativně ovlivňuje sociální kapitál dospělého,

³ které ovšem musí být konvenčně zaměřené

rozvinutím zmíněných sociálních vazeb v dospělosti se může snížit pravděpodobnost páchaní trestné činnosti, nezávisle na jedincových zkušenostech z dětství.

Vývojové teorie zločinnosti (developmental theories of crime) se tedy snaží ukázat, že pro vysvětlení kriminálního chování se nevystačí s jednoduchou teorií, protože výskyt a působnost faktorů, které ho mohou ovlivňovat, závisí na fázi životní dráhy, ve které se jedinec nachází. Také proto je třeba sledovat průběh kriminálních projevů jedinců z pohledu postupujícího věku. Takový přístup ale nezbytně vyžaduje longitudinální sledování. Výzkum tohoto typu je ovšem náročný z hlediska času, organizace i financí.

Ve světě se provádí již řada longitudinálních studií, v nichž jsou sledovány kriminální dráhy osob. Výzkumy ukázaly, že osoby, u kterých se projevila kriminální (delikventní) narušenost, lze zařadit do relativně několika málo skupin s charakteristickými průběhy kriminální dráhy pokud jde o její délku a zatíženost kriminalitou, ale i pokud jde o typičnost tvaru věkové křivky kriminality (age-crime curve). Je však třeba podotknout, že se to týká drah pachatelů-mužů, protože především oni byli zkoumaní vzhledem k jejich výrazné převaze mezi pachateli.

Jedna ze známých studií, která sledovala dráhu osob od mladého věku do dospělosti, je **Cambridgeská studie** (někdy se uvádí jako Londýnská studie) kohorty 411 chlapců z Londýna. Ti byli sledováni zhruba od 8 do 50 let věku. Data o jejich chování byla průběžně zpracovávána a publikována řadou autorů. Např. West (1982) a Farrington (1983) odkryli **do 25 let věku** sledovaných osob kromě skupiny, u které nebyla zjištěna žádná kriminální aktivita, **4 skupiny**:

- juvenilní jednorázoví pachatelé (juvenile one-time offenders);
- věkově (na období mladistvé) ohraničené recidivisty (temporary recidivists);
- přetrvávající pachatelé (persistent recidivists); a
- začínající v dospělém věku (latecomers to crime).

U této kohorty **do jejich 32 let věku** posléze Nadin a Land (1993) odkryli, kromě osob, které nebyly usvědčeny z žádné trestné činnosti (never-convicted), **tři skupiny** s odlišnými kriminálními drahami. Byli to:

- adolescentní pachatelé (adolescence-limiteds), tj. pachatelé, jejichž delikventní činnost byla omezena jen na dobu adolescence, resp. raného mládí (v terminologii Westa šlo o „temporary recidivists“);
- neintenzivní chronici (low-level chronics), tj. pachatelé, kteří sice opakovaně po sledované období věku páchali trestnou činností, ale v malé míře (v terminologii Westa šlo o „persistent recidivists“); a
- intenzivní chronici (high-level chronics); tj. pachatelé, kteří po sledované období věku páchali trestnou činností ve větší míře (za použití terminologie Westa by šlo rovněž o „persistent recidivists“, protože ten původně ještě nerozlišoval ve sledovaném věkovém období míru páčání).

Další zpracování dat o těchto osobách až **do jejich 40 let věku** provedli Piquero, Farrington a Blumstein (2003). Kromě skupiny nepachatelů (non-offenders) dospěli ke **čtyřem skupinám pachatelů** s charakteristickými kriminálními dráhami:⁴

- neintenzivní adolescentní pachatelé (low adolescence peak), tj. osoby, jejichž delikventní (kriminální) aktivita byla soustředěna na dobu více méně věku mladistvého a nebyla ani v této době příliš velká, ač ovšem v období raného mládí typicky vrcholila;
- intenzivní adolescentní pachatelé (high adolescence peak), tj. osoby, jejichž delikventní (kriminální) aktivita byla sice více méně soustředěna na dobu věku mladistvého, avšak v této době byla relativně značná s výrazným typickým vrcholem v pozdní adolescenci;
- neintenzivní chronici (very low rate chronic), tj. pachatelé, kteří po sledované období věku páchali trestnou činností, ale v malé míře; a
- intenzivní chronici (high rate chronic), tj. pachatelé, kteří po sledované období opakovaně páchali trestnou činností ve větší míře.

Poslední zprávy o těchto osobách až **do jejich 50 let věku** podávají Farrington a kol. (2006). Kromě osob nikdy neusvědčených z trestné činnosti (unconvicted) našli **tři skupiny pachatelů**:

⁴ Viz také graf č. 8.

- „persisters“, tj. osoby, které po sledované období opakovaně páchaly trestnou činnost; můžeme je nazvat chronicky recidivující pachatelé nebo chroničtí pachatelé;
- „desisters“, v tomto případě šlo o osoby, které přestaly páchat trestnou činnost před 20. rokem věku a které proto můžeme nazvat „adolescentní pachatelé“, tedy osoby, které upustily od páchání brzy v mládí (jinak se ovšem termín „desisters“ neváže na nějaké určité období života, ale používá se obecně pro ty osoby, které přestaly páchat trestnou činnost, a to bez ohledu na věk, kdy s ní přestaly); a
- „late-onset offenders“, tedy pozdě začínající pachatelé, kteří začali s kriminální aktivitou více méně až s dospělostí.

Ukázalo se také, že 7 % osob z kohorty (patřily do skupiny „persisters“, avšak nevyčerpávaly ji) odpovídalo za zhruba polovinu v této studii oficiálně zaznamenaných trestných činů. Byli to v pravém slova smyslu „intenzivní chroničtí pachatelé“ (chronic offenders).

Poznámka k terminologii: Z uvedených anglických odborných termínů pro skupiny osob s různou délkou a intenzitou kriminální dráhy je zřejmý postupný terminologický vývoj v této oblasti i to, že tato terminologie není dosud ustálena, i když se ke konsensu směřuje. Pokud jde o překlad těchto termínů do češtiny, situace je, kromě dosti obvyklé obtížnosti výstižného překladu termínu, ještě zkomplikována tím, že v češtině taková terminologie zcela chybí. Je tomu také proto, že výzkumy kriminálních drah (nutně pracující s osobami opakovaně páchajícími trestnou činností) se u nás neprovádějí a také že problematika podoby recidivismu není u nás rozpracována (snad kromě zdůraznění závažnosti a opakovanosti trestné činnosti, vyjádřené v trestně právním pojmu „zvlášť nebezpečný recidivista“).

Bylo tedy nutno zavést českou terminologii. České termíny sice musí odpovídat anglickému názvosloví, avšak zároveň by měly operativně a dobře vystihovat skupiny pachatelů z hlediska odlišnosti kriminálních drah. Z kriminologického pohledu se - kromě skupiny „nepachatelů“ - nacházely ve všech ostatních skupinách recidivisté s různou podobou kriminální dráhy. Aby termíny vystihující jejich odlišnosti nebyly zatíženy nadměrným „recidivismem“ (jako např. „recidivní adolescenti“, „nein-

tenzivní recidivisté“, „intenzivní recidivisté“ apod.) obvykle spojeným s následnou stigmatizací, zejména mladých pachatelů, použila jsem pro překlad termíny spíše neutrální a často více doslovně odpovídající těm anglickým. Někdy ovšem bylo nutno překládat podle smyslu obsahu, takže anglická terminologie se s českou vůbec nesešla. Jistě by bylo možné použít jiné, třeba výstižnější české termíny, než které jsem zvolila já. Uvítala bych proto, pokud jde o sledovanou oblast vývojové kriminologie, aktivitu odborné veřejnosti pro dosažení konsensuálních českých termínů.

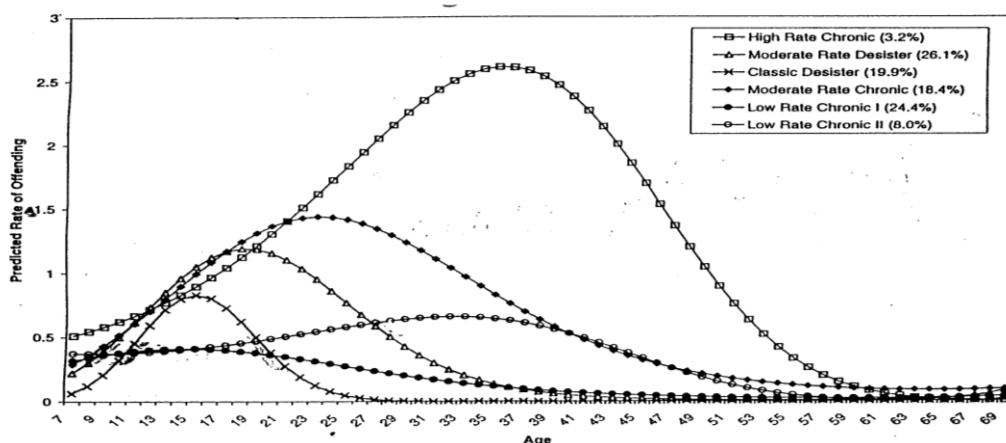
Ostatně i pojem týkající se označení osob, které nespáchaly trestnou činnost, může být problémem. Termín „nepachatelé“ (anglicky non-offenders, nonoffenders, nondelinquents) se sice začíná pomalu prosazovat i v odborné češtině, i když asi příliš elegantní není. Lépe česky vystihující podstatu je popisný termín „osoby, které nespáchaly trestnou činnost“, či „osoby, které se nedopustily trestné činnosti“ apod., ale ten je příliš dlouhý a tudíž se s ním dá hůře operovat. Navíc nevystihuje to, že „nepachatel“ může být ve skutečnosti pachatelem, avšak oficiálně neodhaleným. Proto se v některých anglických studiích spíše používá termín „unconvicted“, „never-convicted“, což značí osoby, které sice oficiálně nebyly nikdy usvědčeny z trestné činnosti, přesto však ji mohly páchat, pouze se na to nepřišlo. Bylo-li by tomu tak, pak by to ve skutečnosti byli pachatelé, nikoli „nepachatelé“; „nepachateli“ by byli pouze z oficiálního pohledu.

Jiné, asi nejdelší longitudinální sledování v kriminologii, je spjato se studií manželů Glueckových (1950, 1968). Ti sledovali problémové osoby (původně šlo o 500 delikventních chlapců v nápravných zařízeních) až do věku jejich 32 let. Posléze data o nich až do věku jejich 70 let zpracovali Sampson a Laub (1993, 2003). Dospěli k **šesti skupinám** osob s odlišnými kriminálními drahami (trajektoriemi). Charakterizovali je:

- intenzivní chronik (high rate chronic);
- středně intenzivní chronik (moderate rate chronic);
- málo intenzivní chronik (low rate chronic II);
- neintenzivní chronik (low rate chronic I);
- intenzivní adolescent (klasicky přestávající - classic desister); a
- postupně přestávající pachatel (moderate rate desister).

Věkové křivky kriminality se u těchto skupin liší. Nicméně je u všech možné zaznamenat jak zpočátku prudké narůstání, tak postupné klesání kriminální aktivity s věkem, pouze ovšem v různé míře a věkovém období. Jejich „vyhlazenou“ podobu získanou statistickým zpracováním a postavenou na predikované⁵ míře páčání pro tyto jednotlivé skupiny podává graf č. 7.

Graf č. 7 – Odhad trajektorií pachatelů; celková kriminalita; věk 7 do 70 let.

Data vzorku mužů původně zkoumaných manžely Glueckovými.

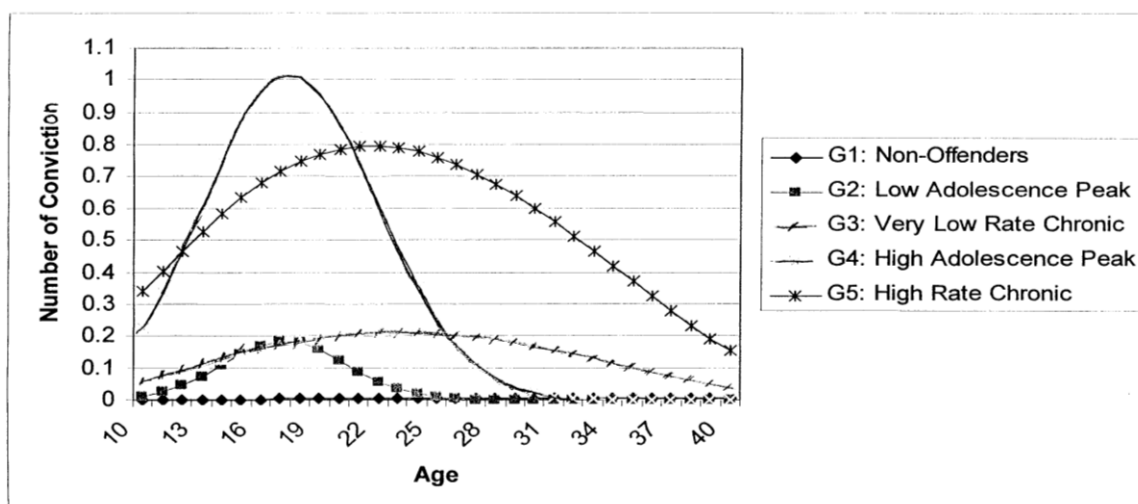
Zdroj: SAMPSON, R. J. - LAUB, J. H.: Life-course desisters? Trajectories of crime among delinquent boys followed to age 70. *Criminology*, 2003, 41, 3, 555-592.

Z průběhu těchto trajektorií je patrné, že malá část pachatelů (intenzivní chronici) měla nejen velkou míru páčání ve srovnání s ostatními, ale také že vrchol jejich kriminální aktivity je posunut do věku střední dospělosti, a tak k postupnému ubývání trestné činnosti docházelo až po čtyřicítce.

Podobný odhad trajektorií páčání pro různé skupiny pachatelů uvedl například i A. R. Piquero na Stockholmském kriminologickém sympoziu v r. 2006. Data vycházela z Cambridgeské studie. Viz graf č. 8.

⁵ O predikci jde proto, že muži přirozeně nebyli sledováni nepřetržitě, ale jen nárazově v určitých letech svého života, takže se z těchto údajů (a z jejich retrospektivních výpovědí) statistickým postupem odhadovala míra jejich páčání v průběhu životní dráhy.

Graf č. 8 – Odhady predikovaných trajektorií usvědčených pachatelů

Data vzorku mužů z Cambridgeské studie do jejich 45 roku věku.

Zdroj: Prezentace A. Piquera na Stockholmském kriminologickém sympoziu, 2006.

Oba grafy (č. 7 a 8) jasně dokládají ústup trestné činnosti s věkem. Z jejich porovnání je také možné soudit, že čím delší období věku bude zahrnuto do sledování kriminální dráhy, tím spíše bude možné dospět k přesnějšímu rozlišení typických kriminálních drah. Nicméně společným zůstává to, že je těchto typů drah opravdu jen několik. Ze srovnání také vyplývá, že u části osob vzorku původně zkoumaných Glueckovými se vyskytuje dráha s pozdní kulminací trestné činnosti, až ve věku plné dospělosti, což u vzorku z Cambridgeské studie nebylo zjištěno. Je zde také v průměru větší míra páchaní. Je to pochopitelné, protože vzorek osob ve studii Glueckových byl specifický; týkal se těch nejproblémovějších mladistvých.

Jinou známou longitudinální studií je Dunedinská studie (Nový Zéland), která zkoumala kohortu 1037 osob narozených v r. 1972. Participuje na ni průběžně mnoho výzkumníků; jedním z nejznámějších jmen spojených s touto studií v souvislosti s kriminálními drahami je jméno Moffitt/ová/. Je známá také pro svou taxonomii (Moffitt, 1993); podle délky kriminální dráhy⁶ navrhla rozlišit dvě skupiny osob – „adolescence-limited“ (tedy osoby, které se jako pachatelé budou projevovat jen v adolescentním období⁷) a „life-course persistent offenders“ (tedy pachatelé, kteří

⁶ která ovšem v době návrhu její taxonomie vycházela ze sledování osob jen do 18 let věku

⁷ z pohledu kriminální dráhy je proto můžeme nazvat „adolescentní pachatelé“, popřípadě „mladiství pachatelé“

budou pokračovat v páčání po dobu své životní dráhy⁸). Toto rozlišení se ve vývojové kriminologii běžně uznává a potvrzuje⁹ a termín „adolescence-limited“ se již téměř konsensuálně používá pro kriminalitu omezenou pouze na období velmi mladého věku¹⁰.

Moffittová u dunedinského vzorku u osob do 26 let věku posléze rozlišila čtyři kriminální dráhy (kromě „adolescence-limited“ a „life-course persistent“ ještě „nízkou“ a „střední“, které prezentovala na Stockholmském kriminologickém symposiu v r. 2006. Uvedla také, že chroničtí pachatelé mají celou řadu rizikových faktorů vnitřních a vnějších. V důsledku toho začínají brzo s problémovým chováním, mají vysokou intenzitu páčání a budou s přibývajícím věkem až s opožděním postupně upouštět od páčání; bude také zřejmě velice obtížné je ovlivňovat žádoucím směrem a dosáhnout pozitivní změny v jejich chování.

Dalším příkladem longitudinálního přístupu je Montrealská studie 470 chlapců, kteří od 13-17 let věku byli sledováni až do věku po čtyřicítce (Le Blanc, Fréchette, 1989; Kazemian, Le Blanc, 2004). Nálezy byly srovnávány s Cambridgeským vzorkem. Ukázalo se, že míra usvědčení byla u francouzsko-kanadského vzorku vyšší a více než polovina z nich byla usvědčena jak v juvenilním, tak v dospělém věku (u vzorku britských mužů to bylo jen 18 %); navíc téměř dvě třetiny britských mužů nebylo nikdy usvědčeno z nějakého přestupku v kontrastu s pouze 11 % osob z Montrealské studie. Tyto osoby měly také tendenci páchat různorodější trestnou činnost a začínat své kriminální dráhy dříve a později je končit. Jejich dráhy byly v průměru téměř dvakrát delší (14,1 vs. 7,3 let) než u osob britského vzorku. Horší výsledky u osob z Montrealské studie jsou vysvětlovány tím, že pocházely z prokazatelně rizikovějšího prostředí (backgrounds), než jak tomu bylo u britského vzorku.

Z výzkumů longitudinálního typu je možné dále uvést například filadelfské studie a studie v Racinu (Wolfgang, Figlio, Sellin, 1972; Tracy, Wolfgang, Figlio, 1985; Shannon a kol., 1988, 1991).¹¹ I když tyto studie byly provedeny na osobách mladých (sledovaných nejvýše do 30 let věku) opět se zdají svědčit o tom, že existuje jen ně-

⁸ lze je proto nazvat „chroničtí pachatelé“, popř. „chroničtí recidivisté“

⁹ i když ovšem nezahrnuje dráhu všech skupin pachatelů

¹⁰ nikoli ovšem omezeného jen na konec adolescence (tj. na 18 let)

¹¹ Podrobněji k výsledkům viz Moulisová (2008).

kolik typů kriminálních drah a že zřejmě platí, že malý soubor pachatelů odpovídá za velký díl spáchané trestné činnosti. Tyto osoby je proto právem možno nazvat intenzivními chronickými pachateli.

Ze zpracování různých longitudinálních studií v podstatě vyplynuly, jak uvádí Coid (2003), čtyři odlišné skupiny pachatelů, kteří se lišili typičností své kriminální dráhy. Byli to:

- brzo začínající stabilní pachatelé (stable early-starters);
- pouze adolescentní pachatelé (adolescence-limited);
- nárazově páchající pachatelé (discontinuous offenders); a
- pachatelé začínající v dospělosti (adult-starters).

První dvě skupiny zhruba odpovídají taxonomii Moffittové. Osoby obou skupin se v mladém období svého života sice delikventně projevují, a mnohdy i značně, nicméně jejich kriminální dráha je výrazně odlišná. Z praktického hlediska by proto bylo dobré je již v tomto období rozlišit a na základě nalezených rizikových faktorů diferencovaně přistupovat k práci s nimi. V této souvislosti je pak možné položit otázku, zda již i v období mládí by se u osob typu intenzivních chroniků (stabilních intenzivních pachatelů) spíše než opakovaný proaktivní preventivní přístup vhodněji neuplatnil více represivní postup.

Vývojový přístup k trestné činnosti, který sleduje věk, průběh a míru páčání, přináší tedy zřejmě nový vhled a hlubší porozumění této problematice, což může mimo jiné vyústit i v diferencovanější, a tím i cílenější postupy kontroly páčání.

Literatura:

COID, J. W.: Formulating strategies for the primary prevention of adult antisocial behaviour: „high risk“ or „population“ strategies? In FARRINGTON, D. P. – COID, J. W. (eds.): *Early Prevention of Adult Antisocial Behaviour*. Cambridge: Cambridge University Press, 2003.

FARRINGTON, D. P.: Offending from 10 to 25 years of age. In Van Dusen, K. T. – MEDNICK, S. A. (eds.): *Prospective Studies of Crime and Delinquency*. Boston: Kluwer-Nijhoff, 1983, s. 17–37.

- FARRINGTON, D. P. - WEST, D. J.: The Cambridge Study in Delinquent Development: A Long-Term Follow-Up of 411 London Males. In KERNER, H. J. – KAISER, G.: Kaiser (eds.) *Kriminalität*, 1990, s. 115–138.
- Farrington, D. P. - Coid, J. W. - Harnett, L. - Jolliffe, D. - Soteriou, N. - Turner, R., West, D. J.: *Criminal careers and life success: new findings from the Cambridge Study in Delinquent Development*. Cambridge: Cambridge University Press, 2006.
- Glueck, S. - Glueck, E. *Unraveling Juvenile Delinquency*. New York: The Commonwealth fund, 1950.
- Glueck, S. - Glueck, E. *Delinquents and Non-Delinquents in Perspective*. Cambridge: Harvard University Press, 1968.
- Gottfredson, M. R. - Hirschi, T. A.: *General Theory of Crime*. Stanford: Stanford University Press, 1990.
- Hansen, K.: Education and the crime-age profile. *British Journal of Criminology*, 2003, 43, s. 141–168.
- Kazemian, L. - Le Blanc, M.: Exploring patterns of perpetration of crime across the life course: Offense and offender-based viewpoints. *Journal of Contemporary Criminal Justice*, 2004, 20, 4, s. 393–415.
- Kůstka, P.: Kriminalita z hlediska věku pachatele. Bakalářská práce. Praha, 2005. 42 s., 10 příl., Policejní akademie ČR. Vedoucí práce M. Moulisová.
- Kyvsgaard, B.: *The Criminal Career. The Danish Longitudinal Study*. Cambridge: Cambridge University Press, 2003.
- Land, K. C. - Nagin, D. S.: Micromodels of Criminal Careers: A Synthesis of the Criminal Careers and Life Course Approaches via Semiparametric Mixed Poisson Regression Models, with Empirical Models. *Journal of Quantitative Criminology*, 1996, 12, s. 163–191.
- Le Blanc, M. - Fréchette, M.: *Male criminal activity from childhood through youth: Multilevel and developmental perspectives*. New York: Springer-Verlag, 1989.
- Leung, S. F.: An economic analysis of the age-crime profile. *Journal of Economic Dynamics and Control*, 1994, 18, s. 481–497.
- Moffitt, T.: Adolescence-limited and life-course persistent antisocial behaviour: A developmental taxonomy. In *Psychological Review*, 1993, 100, 4, s. 674–701.
- Moulisová, M.: Typologie kriminálních drah. In Lubelcová, G. – Džambazovič, R. (eds.): *Sociálne deviácie a kriminalita ako aktuálne spoločenské problémy*. Bratislava: IRIS, 2008, s. 127–143.

- Moulisová, M.: Trendy kriminálních trajektorií. In *Trendy sociálně patologických jevů*. Sborník příspěvků ze sekce sociální patologie MČSS. Praha: Kazimír Večerka, Masarykova česká sociologická společnost, 2008, s. 39–50.
- Nadin, D. S. - Land, K. C.: Age, criminal careers, and population heterogeneity: Specification and estimation of a non-parametric, mixed poisson model. *Criminology*, 1993, 31, 2, s. 327–362.
- Piquero, A. R. - Farrington, D. P. - Blumstein, A.: The criminal career paradigm: Background and recent developments. In Tondry, M. (ed.): *Crime and Justice: An Annual Review of Research*. Chicago: Chicago University Press, 2003, Vol. 30.
- Quetelet, A.: Research on the propensity for crime at different ages (first edition 1831, English translation, 1984).
- Rowe, D. - Osgood, D. W. - Nicewander, W. A.: A Latent Trait Approach to Unifying Criminal Careers. *Criminology*, 1990, 28, 2, s. 237–270.
- Sampson, R. J. - Laub, J. H.: *Crime in the Making: Pathways and Turning Points Through Life*. Cambridge: Harvard University Press, 1993.
- Sampson, R. J. - Laub, J. H.: Life-course desisters? Trajectories of crime among delinquent boys followed to age 70. *Criminology*, 2003, 41, 3, s. 555–592.
- Tittle, C.: Two Empirical Regularities (Maybe) in Search of an Explanation: Commentary on the Age/Crime Debate. *Criminology*, 1988, 26, 1, s. 78–92.
- Vold, G. B. - Bernard, T. J. - Snipes, J. B.: *Theoretical Criminology*. 4th ed. Oxford: Oxford University Press, 1998.
- West, D. J.: *Delinquency: Its Roots, Careers, and Prospects*. London: Heinemann, 1982.

MOULISOVÁ, M.: Věk a trestná činnost z pohledu vývojové kriminologie
SOUHRN

Článek je postaven na vývojovém přístupu k páchání trestné činnosti. Zabývá se věkovou křivkou kriminality a uvádí její různá vysvětlení. Zmiňuje některé kriminologické longitudinální výzkumy, z nichž je patrné, že kontrola kriminality by také měla být prováděna diferencovaně, podle typu kriminální dráhy pachatele.

Moulisová, M.: The age and criminal activity from the perspective of developmental criminology

SUMMARY

The article is based on the developmental approach to the commitment of criminal activity. It focuses on the age curve of criminality, giving its various explanations. It mentions some longitudinal criminological surveys, from which it is clear that the control of crime should also be carried out in a way differentiated according to the criminal career of the perpetrator.

Moulisová, M.: Das Alter und die Straftätigkeit aus der Sicht der Entwicklungskriminologie

ZUSAMMENFASSUNG

Der Artikel basiert auf der Entwicklungseinstellung zur Verübung der Straftätigkeit. Er befasst sich mit der Alterskurve der Kriminalität und führt dazu verschiedene Erläuterungen auf. Er erwähnt einige kriminologische longitudinale Erforschungen, von denen hervorgeht, dass die Kriminalität differenziert auch entsprechend dem Typ der kriminellen Laufbahn des Täters verfolgt werden soll.